

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Archeologisch onderzoek op het historische kerkhof van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk te Lummen (Prov. Limburg)

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Archeologisch onderzoek op het historische kerkhof van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk te Lummen (Prov. Limburg).
Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 376

AUTEUR

Natasja De Winter

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht op de opgraving aan de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk te Lummen.
Copyright: agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Elke Wezemaal (ARON bv).

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/KVTQ8597>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/483

ARCHEOLOGISCH
ONDERZOEK OP HET
HISTORISCHE
KERKHOF VAN DE
ONZE-LIEVE-VROUW
HEMELVAARTKERK
TE LUMMEN (PROV. LIMBURG)

Eindverslag van een toevalsvondst

NATASJA DE WINTER

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	6
2	INLEIDING.....	7
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET ONDERZOEK	8
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN.....	8
3.2	WERKWIJZE EN STRATEGIE	9
4	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	11
4.1	ASSESSMENT VAN SPOREN, SPOORCOMBINATIES EN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN	11
4.2	ASSESSMENT VAN DE VONDSTEN.....	11
4.2.1	ASSESSMENT VAN HET AARDEWERK EN VOORWERPEN IN PIJPAARDE.....	11
4.2.2	ASSESSMENT VAN HET MENSELIJK BOT	11
4.2.3	ASSESSMENT VAN HET DIERLIJK BOT.....	12
4.2.4	ASSESSMENT VAN HET METAAL	12
4.2.5	ASSESSMENT VAN NATUURSTEEN	14
4.2.6	ASSESSMENT VAN GLAS	15
4.3	ASSESSMENT VAN DE STALEN.....	15
4.4	LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT.....	16
4.5	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT	18
5	BESCHRIJVING VAN DE SITE	23
5.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	23
5.2	SPOREN EN STRUCTUREN	23
5.2.1	PROEFPUT 1	25
5.2.2	PROEFPUT 2	29
5.3	VONDSTEN	30
5.3.1	AARDEWERK	31
5.3.2	MUNT UIT KOPERLEGERING.....	33
5.4	RADIOKOOLSTOFDATERINGEN	34
5.5	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	35
5.6	SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE	37
6	BEWARING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE.....	39
7	SAMENVATTING VOOR GESPECIALISEERD PUBLIEK	39
8	SAMENVATTING VOOR HET BREDE PUBLIEK.....	40
9	BIBLIOGRAFIE	41
9.1	CARTOGRAFISCHE BRONNEN.....	41
9.2	LITERATUUR	41

Lummen - Kerkstraat 12

Terreinwerk	Willem Vanaenrode, Elke Wesemael, Yentl Gurny (allen ARON bv) April Pijpelink (Crina)
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Joris Steegmans & Natasja De Winter (ARON bv)
Tekenwerk en plannen	Joris Steegmans & Natasja De Winter
Fotografie terrein en vondsten	Willem Vanaenrode & Elke Wesemael (terrein) Natasja De Winter (vondsten)
Rapportage eindverslag	Natasja De Winter
Layout	Sylvia Mazereel (aOE)

2025

2 INLEIDING

Op 5 november 2024 meldde politiezone Limburg Regio Hoofdstad een archeologische toevalsvondst te Lummen, Kerkstraat 12. Bij het vervangen van de westelijke toegangstrappen van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk werden menselijke inhumatieresten aangesneden.

In eerste instantie leek een archeologische opgraving niet nodig daar er alleen los botmateriaal zonder context werd aangetroffen. De werken mochten verdergezet worden. De architect, ook voorzitter van de heemkundige kring, werd op de hoogte gebracht dat als er opnieuw menselijke resten aangetroffen werden, deze onmiddellijk moesten gemeld worden aan het agentschap. Dat gebeurde redelijk snel na het verderzetten van de werken. Op 10 november belde de architect dat er menselijke resten *in situ* waren aangetroffen. Deze maal was een opgraving noodzakelijk van deze zone (proefput 1).

Het onderzoek van archeologische toevalsvondsten is een decretale taak van het agentschap Onroerend Erfgoed, maar zij kan zich hierin laten ondersteunen door private partners. ARON bv werd aangesteld om de toevalsvondst op te graven en het archeologierapport te schrijven.

Op 14 november 2024 werd ter plaatse een terreinvergadering gehouden geleid door Elke Wesemael (ARON bv), de verantwoordelijke aannemer en architect. Tijdens de opgraving van proefput 1 werd een tweede zone met archeologisch relevante sporen aangesneden. Ook die zone (proefput 2) moest opgegraven worden. In totaal werd een oppervlak van ca. 12 m² afgebakend waar een vlak met archeologische sporen werd aangelegd, die opgeschoond en geregistreerd werden (fig. 1).

De opgraving werd uitgevoerd van 14 tot en met 19 november 2024. Tijdens het onderzoek werden meer dan 20 sporen en inhumatieresten van 9 individuen geregistreerd, alsook ca. 35 vondsten gedaan, die op het eerste gezicht leken te dateren in de nieuwe en nieuwste tijd.

Figuur 1: Grootchalig Referentiebestand (GRB) met afbakening van het kadaster, het onderzoeksgebied in paars (© Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

3.1 ALGEMENE BEPALINGEN

Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap. De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. In voorkomend geval brengt het agentschap de zakelijkrechthouder en de gebruiker van de betrokken percelen, als ze niet de vinder zijn, en de gemeenten waar de vondsten worden gedaan ervan op de hoogte dat er vondsten zijn gedaan die vermoedelijk archeologische erfgoedwaarde hebben en wat de rechtsgevolgen daarvan zijn. De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte:

- De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. Na het onderzoek, vermeld in het derde lid, 3°, kan het agentschap de termijn van tien dagen inkorten of verlengen. Het agentschap brengt de zakelijkcrechthouder en de gebruiker daarvan per beveiligde zending op de hoogte. Na het verstrijken van de termijn zijn de zakelijkcrechthouder, de gebruiker en de vinder niet langer onderworpen aan het passiefbehoudsbeginsel voor archeologisch erfgoed voor wat betreft de gemelde vondst.*

Artikel 5.1.4. (...) De bij decreet opgelegde bewaarmogelijkheden blijven gedurende tien dagen van kracht. Gedurende deze periode beschikt de Vlaamse overheid over de nodige tijd om de noodzakelijke vaststellingen te doen of te laten doen op het terrein. De Vlaamse overheid werkt zoveel mogelijk samen met de betrokken onroerenderfgoedgemeente(n). Op basis van de terreinevaluatie kan de Vlaamse overheid de termijn van tien dagen verlengen of inkorten. Eventuele financiële tegemoetkomingen als gevolg van een termijnverlenging kunnen in uitvoeringsbesluiten worden behandeld (zoals bepaald in artikel 10.3.3). Omdat deze financiële tegemoetkomingen volledig voor rekening van de Vlaamse overheid zijn, is de Vlaamse administratie volledig voor het proces van toevalsvondsten bevoegd.

Artikel 5.5.4. Met toepassing van artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en in afwijking van artikel 5.5.1 tot en met artikel 5.5.3 van dit besluit geldt voor archeologische vooronderzoeken met ingreep in de bodem en archeologische opgravingen die volgen op een toevalsvondst en uitgevoerd worden door het agentschap, een onmiddellijke toelating.

Een toevalsvondst dient steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksoopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan een voorafgaandelijk bureauonderzoek niet plaatsvinden. Dergelijk bureauonderzoek dat de

landschappelijke, bodemkundige, historische en archeologische voorkennis van de vindplaats verzamelt, gebeurt noodzakelijkerwijze na het terreinonderzoek. Dit bureauonderzoek beperkt zich bovendien ook tot wat relevant is voor de interpretatie van de vindplaats. De resultaten zijn in dit eindverslag opgenomen.

3.2 WERKWIJZE EN STRATEGIE

De algemene strategie was het uitvoeren van een volwaardige opgraving en volledige registratie van alle sporen ter hoogte van de bodemingrepen, die anders deze sporen volledig zouden vergraven. Deze registratie omvatte de aanleg van twee proefputten, in totaal ca. 12,35 m² groot, ter hoogte van de toekomstige werken; het opschonen, inmeten en registreren van de sporen en vondsten in het vlak; en de registratie bij het couperen en leeghalen van de sporen.

Elke Wesemael was de projectleider en Willem Vanaenrode was de veldwerkleider van de opgraving. Joris Steegmans was aanwezig als topograaf en Yentl Gurny als assistent-archeoloog. De archeologen werden bijgestaan door fysisch-antropologe April Pijpelink (Crina). De metaaldetectie werd uitgevoerd door Willem Vanaenrode en de uitvoerder van de graafwerken werd aangesteld door de kerkfabriek. De opgraving werd op regelmatige basis bezocht door Davy Stroobants (architect¹ en voorzitter van de heemkundige kring), Niels Stoffels & Alexander Massoels (IOED Lage Kempen) en verschillende leden van de Geschied –en Heemkundige Kring van Lummen. Zij leverden ook extern wetenschappelijk advies met betrekking tot de regio en de gekende archeologische sporen in de omgeving. Het archeologierapport werd geschreven door Willem Vanaenrode en Natasja De Winter.

Proefput 1 (PP1) werd onderzocht door middel van één opgravingsvlak, dat net onder de al uitgevoerde graafwerken werd aangelegd, op een diepte van ca. 1,2 m onder het maaiveld. Proefput 2 (PP2) werd in twee vlakken aangelegd, het eerste vlak (VL1) bevond zich meteen onder de al uitgevoerde graafwerken, op een diepte van ca. 1,2 m onder het maaiveld, terwijl het tweede vlak (VL2) op de maximale uitgravingsdiepte werd aangelegd, op een diepte van ca. 1,4 m onder het maaiveld. Tussen VL1 en VL2 werd de put laagsgewijs en met de nodige voorzichtigheid verdiept. Alle graafwerken gebeurden met een rupskraan van 2 ton met een platte bak van 1,8 m breed. Het aangelegde vlak werd integraal manueel opgeschoond. Van de opgravingsvlakken werden aansluitende overzichtsfoto's gemaakt. Het opgravingsvlak, de sporen en de profielen werden ingemeten door middel van Leica Viva GPS, met de planimetrie in Lambert coördinaten (ESPG:31370), en de altimetrie ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing, conform Code van Goede Praktijk (CGP) 14.3.² De opmetingsplannen waren gegeorefereerd en tijdens het veldwerk analoog aanwezig. De veldwerkleider hield de dagrapporten bij. Er werd een foto-, sporen, vondsten en stalenlijst opgesteld, conform CGP. Door het registreren van profielen kon een beeld gevormd worden van de algemene bodemopbouw en stratigrafie.

Er werden tijdens het veldwerk 22 sporen geregistreerd waarvan er elf volledig opgegraven werden. De sporen werden conform CGP 14.7 geregistreerd. De analoge registratie werd op het terrein uitgevoerd conform CGP 14.4. Grafcontexten werden conform CGP 15.8 opgegraven. Daarnaast werd het afwegingskader “omgaan met menselijke resten”³ geraadpleegd. In totaal werden er 9 grafcontexten geregistreerd. Alle overige dierlijk en menselijk botresten, die niet in anatomisch verband zaten, werden ingezameld in bulkzakken. Na het machinaal aanleggen van het vlak werden de aangetroffen grafcontexten handmatig opgegraven. Dit gebeurde door middel van een truweel en klein gereedschap. Indien mogelijk werd er vanuit de schedel richting de voeten gewerkt. Om verdere beschadiging of verlies van botmateriaal te voorkomen, werden handen, ribben en voeten in detail vrij gelegd. Elk individu werd voorzien van twee tot vier topografische merktekens, geplaatst ter hoogte

¹ DEFORM Architects BV – 'DEFORM Architects' is de nieuwe naam van 'Stroobants x Put Architecten'.

² Agentschap Onroerend Erfgoed 2024.

³ Ervynck 2018.

Per individu werd een skeletformulier (CGP, deel 7) ingevuld door de aanwezige fysisch-anthropoloog. Ten behoeve van chronologie werd per skelet de relatieve positie t.o.v. andere naast-, boven- en ondergelegen skeletten aangeduid, ook bij incomplete skeletten.

Bij het inzamelen van de skeletten werden de lichaamsdelen apart verpakt in afsluitbare vondstzakken (schedel, linkerarm, rechterarm, ribben, wervelkolom met heiligbeen, linkerbeen (inclusief bekken en voet) en rechterbeen (inclusief bekken en voet)), waarna de apart verpakte delen per individu bij elkaar in één krat of grote vondstzak werden verzameld. Het botmateriaal kreeg per individu één vondstnummer. In elke vondstzak werd een ingevuld vondstenkaartje geplaatst. Er werd ook een kleinere hoeveelheid aardewerk, metalen objecten, fragmenten steen en hout ingezameld. De vondsten werden per laag met de hand ingezameld. Het vlak en elk spoor werden met de metaaldetector onderzocht. Ook de storthopen van de opgraving werden met een metaaldetector onderzocht. Er werd een metaaldetector gebruikt die het volledige spectrum aan archeologische metalen kan detecteren (DEUS XP).

De GPS-opmetingen werden uitgelezen in AutoCAD. De gegevens werden verwerkt om de gevraagde plannen op te leveren die conform CGP 14.3 werden opgesteld. De coupe- en profieltekeningen werden gedigitaliseerd in AutoCAD, conform CGP 14.4 en CGP 14.5. GIS-bestanden werden opgemaakt in QGIS.

Na opmaak van het archeologierapport werd door het agentschap beslist dat voor de eindrapportage de aangetroffen skeletten niet verder bestudeerd dienden te worden. Skelet 4 uit proefput 1 (V4 - S4) en skelet 9 uit proefput (V23 – S14) dienden gedateerd te worden met behulp van de radiokoolstofmethode⁴ voor het verkrijgen van een inzicht in de ouderdom van het kerkhof en de aangetroffen individuen.

begravingslaag S22: hier werd alleen los menselijk bot ingezameld. Onderstaande lijsten geven een overzicht:

Vondstnummer	Spoor- / skeletnummer	Beschrijving	PP
V1	S1 (SK1)	Wervels, handen & linker femur	1
V2	S2 (SK2)	Volledig skelet	1
V3	S3 (SK3)	Volledig skelet	1
V4	S4 (SK4)	R-arm, bekken, middenrif, R-been	1
V5	S5 (SK5)	L-arm, schedel, middenrif	1
V6	S6 (SK6)	L-arm, R-arm, schedel & middenrif	1
V17	S7 (SK7)	Middenrif en rechterarm	1
V18	S8 (SK8)	Schedel en middenrif	1
V23	S14 (SK9)	R-arm, L-arm, bekken, R-been, L-been	2

Tabel 1: Overzicht van ingezameld botmateriaal van de *in situ* aangetroffen inhumatiegraven.

Vondstnummer	Spoor- / skeletnummer	Beschrijving	PP
V27	S16	Wervels, handen & linker femur	1
V28	S21	Volledig skelet	1
V29	S22	Volledig skelet	1

Tabel 2: Overzicht van ingezameld los botmateriaal.

Om zicht te krijgen op de tijdsdiepte van het kerkhof, en het kennispotentieel bij eventuele toekomstige opgravingen, zijn radiokoolstofdateringen uitgevoerd op twee skeletten (zie hoofdstuk 5.4).

Een verdere fysisch-antropologische studie van het menselijk botmateriaal was niet zinvol binnen de huidige opdracht. Het aantal individuen en de omvang van de opgravingszone waren te beperkt om betrouwbare inzichten te verschaffen op het niveau van de populatie. Het materiaal blijft wel beschikbaar voor toekomstig onderzoek, evenals de stalen (zie 4.3).

4.2.3 Assessment van het dierlijk bot

Dierlijk bot werd enkel ingezameld uit twee ophogingslagen, waar het vermengd was met menselijk bot en ander vondstmateriaal.

In se kan dierlijk bot een beeld kunnen geven van de vleesconsumptie en ander gebruik van dieren in een bepaalde periode. Dit vormt in theorie een waardevolle informatiebron. Aangezien om hier om materiaal gaat dat zich niet meer *in situ* bevindt, en het om kleine aantallen gaat, maakte de studie van het dierlijk bot geen deel uit van deze opdracht.

4.2.4 Assessment van het metaal

In totaal werden er 27 metaalvondsten aangetroffen. De determinatie gebeurde door Patrick Reygel (ARON bv). Het ging in de meeste gevallen om ijzeren voorwerpen, die allen uit grafcontexten afkomstig zijn. Er werden 21 ijzeren voorwerpen aangetroffen: veertien kistnagels (V24 uit S14 en V26 uit S3), zes handvatten van dezelfde grafkist (V9 uit S2, fig. 2), en een ijzeren schijfje, dat niet verder gedetermineerd kon worden (V24 uit S14, fig. 3). Bij twee vondsten in koperlegering ging het om een speldje (V10 uit S5, fig. 4) en een munt (V30 uit S2). Verder werden er ook nog vier metaalslakken aangetroffen.

Omdat de metaalvondsten goed herkenbaar waren en een X-ray geen extra dateringselementen of bijkomende info zou opleveren, werd een X-ray van de metaalvondsten niet zinvol geacht. Verdere studie van de metaalvondsten zou ook geen extra kenniswinst opleveren, met uitzondering van de koperen munt. Hoewel sterk afgesleten, kan deze toch mogelijk gedateerd worden en zo info geven over de context waar hij werd in aangetroffen. De metaalvondsten werden per soort apart verpakt, in aparte zakjes met silicagel. Ze werden niet verder geconserveerd.

4.2.5 Assessment van natuursteen

Bij de opgraving werden er twee grote stukken natuursteen ingezameld, beiden uit proefput 2, uit een laag die het vroegere kerkhof afdekte.

V34 is een altaarsteen of deksteen met afmetingen van 120 cm x 80 cm x 6/10 cm, aan één kant versierd met 2 ingekapte kruisjes met benen van 4 cm (fig. 5 en fig. 6). De steensoort is Gobertangesteent, een zanderige kalksteen.⁵ De steen vertoonde plaatselijk bewerkingsporen van een steenkapper.

V35 is een blauwe hardsteen, waarschijnlijk Maaskalksteen, met afmetingen van 90 cm x 70 cm x 20 cm (fig. 6, links). Er ontbreekt één hoek. De steen lijkt daardoor oorspronkelijk te zijn gebruikt als dorpel. Vermoedelijk zijn beide stenen afkomstig uit de gotische kerk die in de 19de eeuw werd afgebroken. De beide stenen worden niet gedeponereerd bij het depot van Onroerend Erfgoed, ze zullen worden bewaard in de doopkapel van de huidige kerk.⁶

Figuur 5: Stenen in proefput 2 (V34 en V35 – S12 en S13) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: ARON bv).

⁵ Determinatie door Roland Dreesen, senior geoloog.

⁶ Informatie via mail verkregen van Davy Stroobants (DEFORM Architects) op 17/05/2025.

Figuur 6: Detail van het kruisje op de Gobertangestein (V34) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: ARON bv).

4.2.6 Assessment van glas

Er werd een klein kraaltje in zwart glas ingezameld bij het bekken van individu 3 (V21 uit S3, fig. 7), en twee fragmenten donkerbruin glas (V31), vermoedelijk van een fles, in een puinlaag (S16) die onder de egalisatielaag van de kasseien werd aangetroffen. Verdere studie van deze vondsten zou geen kenniswinst opleveren.

Figuur 7: Glazen kraaltje (V22 uit S3) (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto: ARON bv).

4.3 ASSESSMENT VAN DE STALEN

Bij de skeletten in anatomisch verband werden 7 stalen ingezameld van 4 individuen, allen voor archeoparasitologisch onderzoek. Parasitologisch onderzoek op bekken- en schedelstalen of studie van het hout behoorde echter niet tot de huidige opdracht. De stalen blijven beschikbaar voor eventueel toekomstig onderzoek. Archeoparasitologische analyses zijn nuttig binnen archeologisch onderzoek omdat ze een unieke inkijk kunnen geven in de gezondheid, leefomstandigheden en

hygiëne van mensen in het verleden. Verder werd een houtstaal van de kist ingezameld bij S3 en werden twee botstalen genomen voor radiokoolstofdatering, van SK4 en SK9.

Vondstnummer	Spoor- /skeletnummer	Beschrijving	PP
V4M	S4 (SK4)	Staal voor 14C-datering: schacht van rib (RICH-37584)	1
V7M	S2 (SK2)	Parasietenmonster schedel	1
V8M	S2 (SK2)	Parasietenmonster bekken	1
V11M	S6 (SK6)	Parasietenmonster schedel	1
V12M	S3 (SK3)	Parasietenmonster schedel	1
V13M	S3 (SK3)	Parasietenmonster bekken	1
V14M	S10	Referentiestaal	1
V21M	S3 (SK3)	Houtstaal, restant van kist	1
V23M	S14 (SK9)	Staal voor radiokoolstofdatering: stuk linkerfemur (RICH-37584)	2
V25M	S14 (SK9)	Parasietenmonster bekken	2

Tabel 4: Overzicht van de ingezamelde stalen.

4.4 LANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

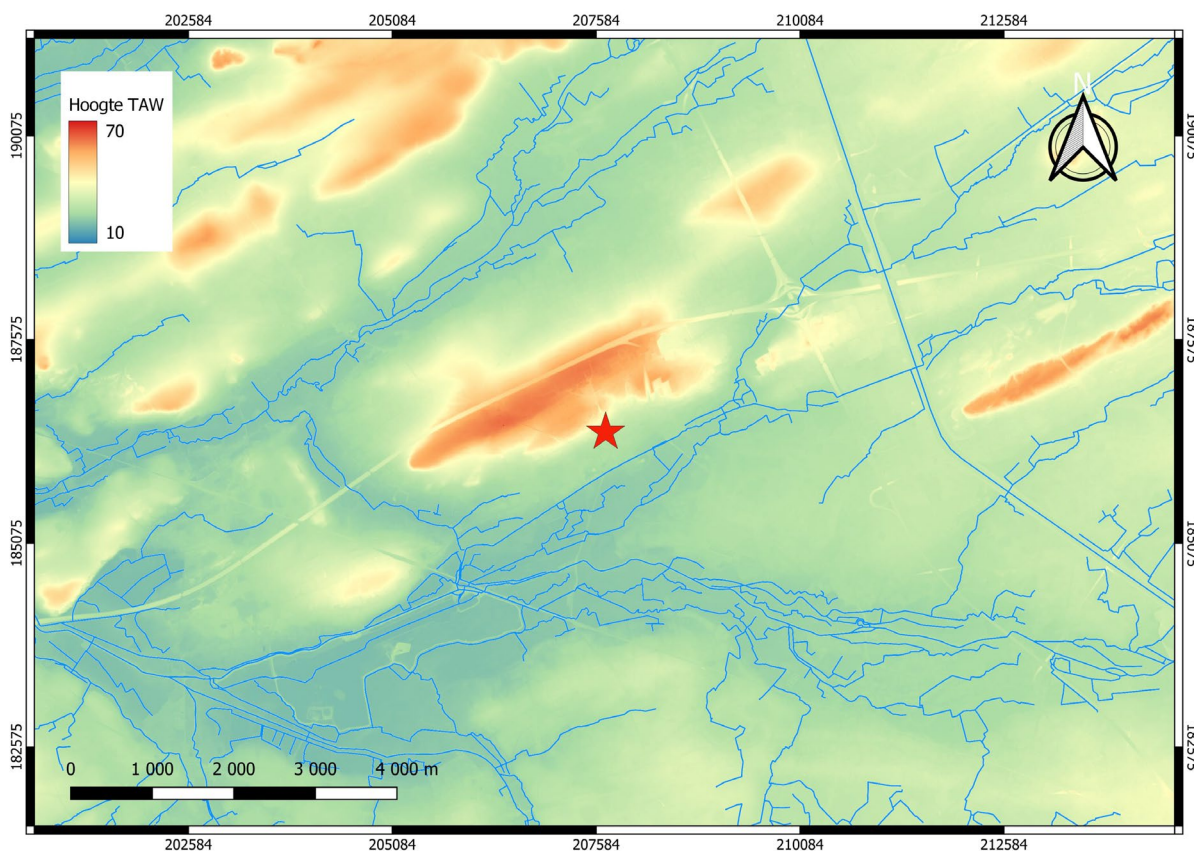
Het onderzoeksgebied situeert zich in het centrum van Lummen, ter hoogte van de westelijke toegangstrappen van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk. Bij PP1 situeert de hoogte van het maaiveld zich op ca. 31,5 m TAW, terwijl die in zuidelijke richting, ter hoogte van PP2, daalt naar 31,15 en 30.85 m TAW.

Figuur 8: Orthofoto van 2022 met situering van de aangelegde proefputten in rode kleur (© Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

Geomorfologisch gezien situeert het onderzoeksgebied zich in het heuvelland van Lummen, ten noorden van de Demervallei. Het heuvelland van Lummen wordt gekenmerkt door een heuvelachtig landschap waarbij het oppervlak voornamelijk gemodelleerd is door de tertiaire ondergrond en het

rivierenstelsel. De rivieren lopen parallel aan de strekking van de heuvels in noordoost-zuidwestelijke richting (cf. getuigenheuvels), aansluitend bij de westrand van het Kempisch Laagplateau. Het onderzoeksgebied is gelegen op de overgang van de zuidflank van een ONO-WZW geörienteerde getuigenheuvel, de Willekensberg, en de vallei van de Mangelbeek, die op ca. 450 m ten zuiden van het onderzoeksgebied stroomt (fig. 9).⁷

Figuur 9: Uittreksel uit het DHM Vlaanderen II met sitering van het onderzoeksgebied (rode ster). De getuigenheuvels in het landschap zijn hier duidelijk te zien (© agentschap Digitaal Vlaanderen).

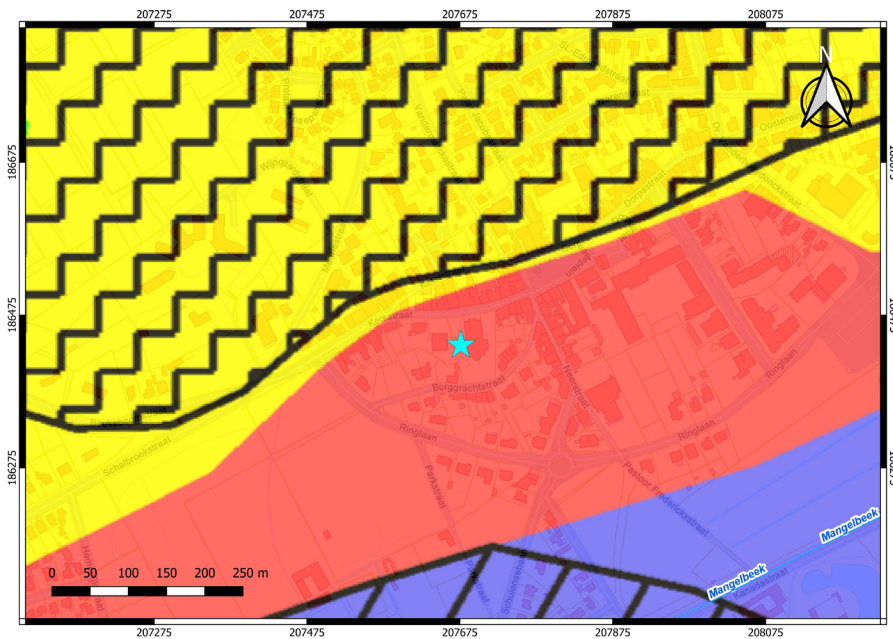
De Quartaire formaties in het onderzoeksgebied (fig. 10) bestaan uit lemig zand bestaande uit een afwisseling van dunne laagjes zand (Formatie van Wildert) en leem (Brabant Leem), met een groter aandeel van zand (rood). Ten noorden van het onderzoeksgebied bevindt zich de Formatie van Wildert: fijne zwaklemige gele dekzanden (geel) en ten zuiden bevinden zich zandige alluviale afzettingen van het rivierstelsel ten noorden van de Demer (paars).⁸

De bodem in het onderzoeksgebied is als OB gekarteerd: bebouwde zone (fig. 11). Ten noorden en ten zuiden van het onderzoeksgebied worden sterk vergraven zones (OT) weergegeven. In de zanden van de Formatie van Wildert ten noordwesten en westen van het onderzoeksgebied hebben zich droge zandbodems met weinig duidelijke ijzer en/of humus B-horizont (ZaFe en ZbFc) ontwikkeld. Ten zuidwesten bevinden zich matig droge tot matig natte lemige zandbodems, met dikke antropogene humus A-horizont (Scm, Sdm) of met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B-horizont (Sdc).

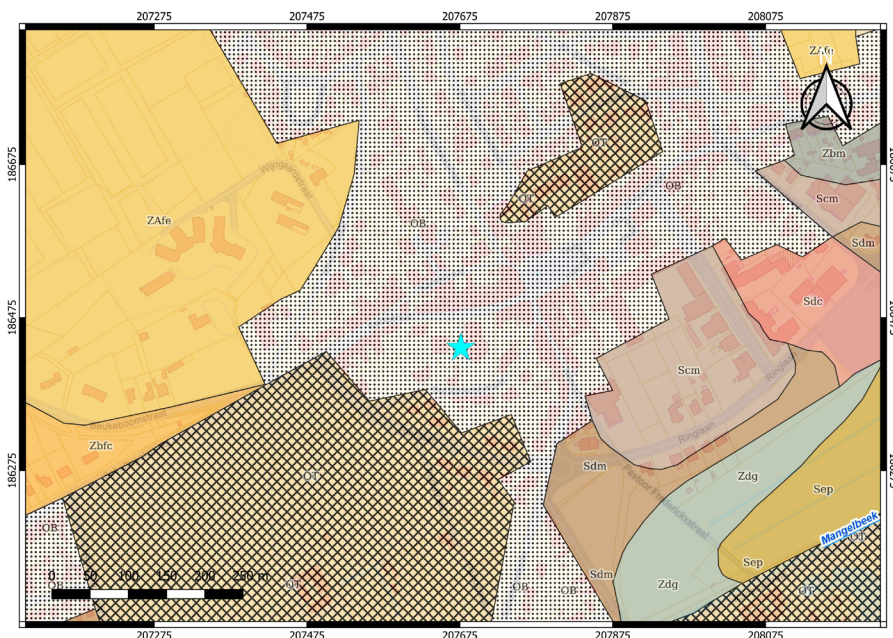
⁷ Frederickx & Gouwy, 1996.

⁸ *Idem.*

Figuur 10: Uittreksel uit de Quartair profieltypekaart blad 25 Hasselt met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauwe ster). Geel: formatie van Wildert. Rood: afwisseling Formatie van Wildert met Brabantleem. Paars: alluviale afzettingen (© DOV, onderlaag Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 11: Uittreksel uit de bodemkaart met het onderzoeksgebied (blauwe ster). (© DOV, onderlaag Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

4.5 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

De eerste vermelding van Lummen dateert rond 1200. Etymologisch is het afgeleid van het Germaanse woord “*lom*”, wat vochtig betekent.⁹ Het centrum van Lummen zou in de middeleeuwen omgracht zijn door een burggracht. Ca. 50 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werd deze gracht waarschijnlijk aangetroffen bij een proefsleuvenonderzoek.¹⁰ Deze zou gedempt zijn in de 17de of 18de eeuw. Dit hoofdstuk zal zich beperken tot de onmiddellijke omgeving van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk.

De eerste beschikbare historische kaarten waarop de vorm van de kerk en het kerkhof min of meer af te leiden zijn, de *Ferrariskaart* (ca. 1777- fig. 12), de *Atlas der Buurtwegen* (ca. 1840 – fig. 13) en de

⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025.

¹⁰ Gheysen 2008.

Vandermaelenkaart (ca. 1846-1854) tonen nog de vroegere gotische kerk van Lummen. Deze was noordoost-zuidwest georiënteerd, anders dan de huidige kerk. Deze kerk werd ca. 1865 gesloopt, wegens te bouwvallig.¹¹ Herman Jaminé maakte echter net vóór de afbraak nog een opmetingsplan van deze gotische kerk (fig. 14).¹² Het is een driebeukige kerk, met vierkante westtoren. Figuur 15 toont de laatst bekende fotografische opname van deze kerk.

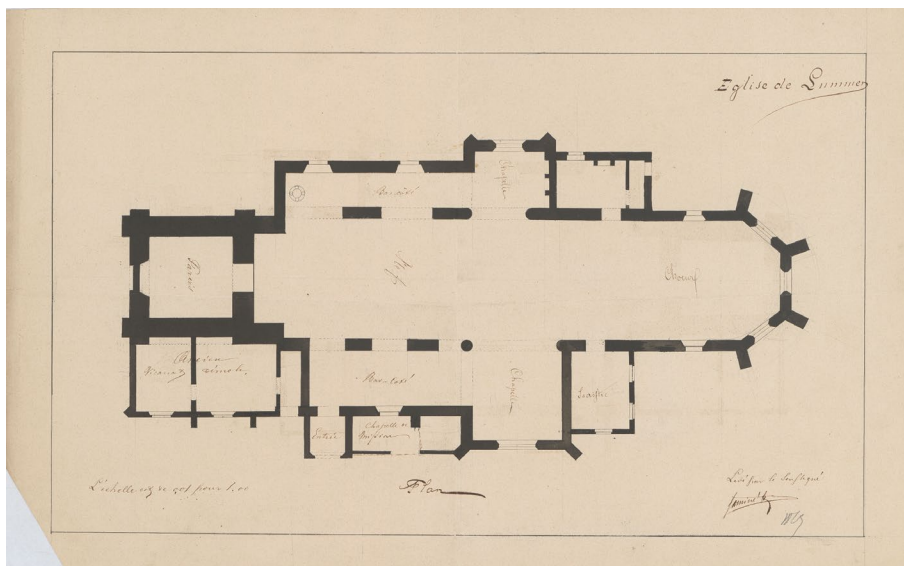
Figuur 12: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door de Ferraris (ca. 1777) met situering van het onderzoeksgebied bij benadering (blauwe ster) (© Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 13: Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met situering van de twee proefputten in paarse kleur (© Geoportaal agentschap Onroerend Erfgoed).

¹¹ Nijssen 2021, 26-27.

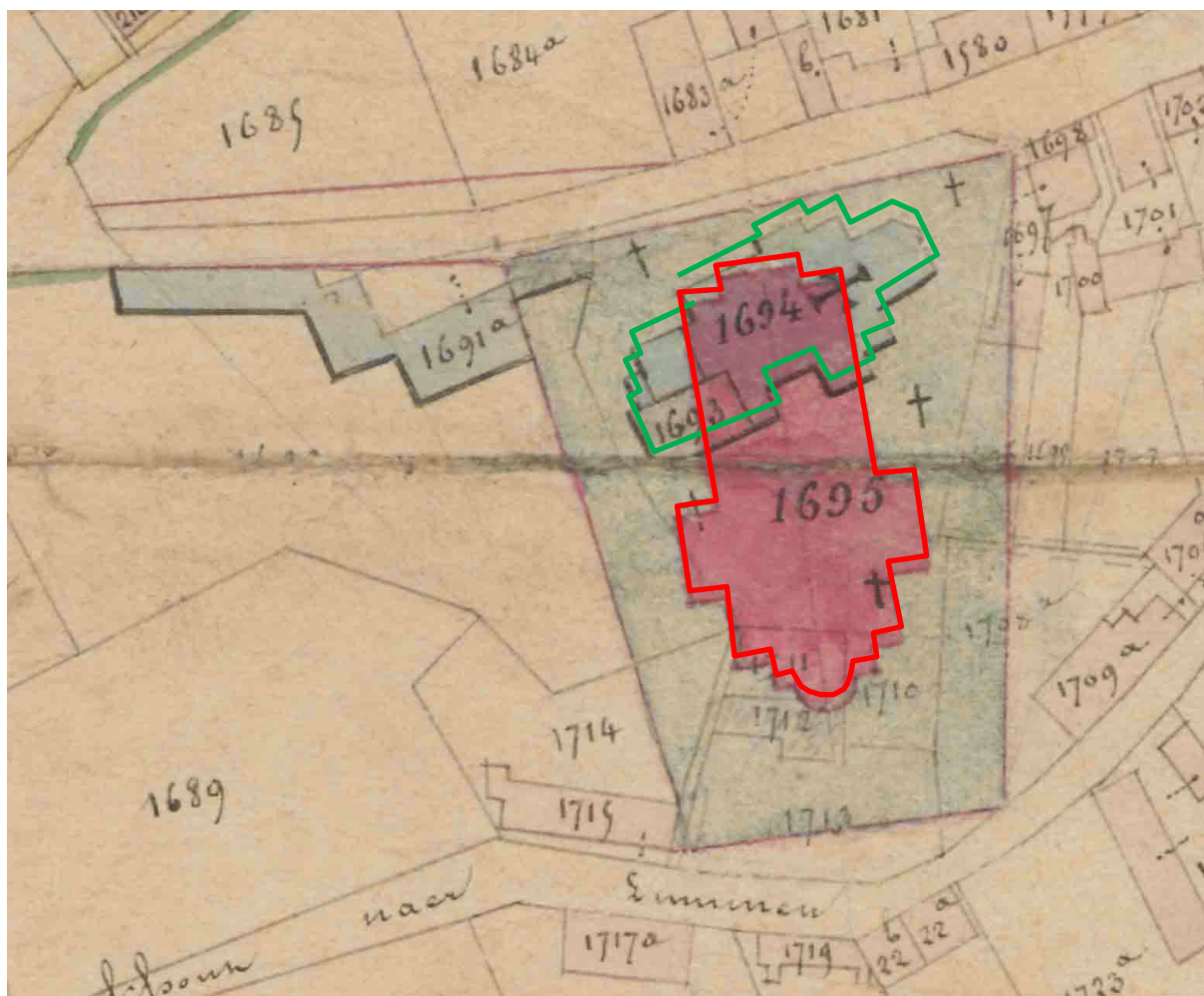
¹² Meul 1999, 116-119.

absidiolen, noord- en zuidportaal. Koor met halfronde sluiting, geflankeerd door sacristieën onder zadeldak.¹³

De topografische kaart van 1873 (fig. 17) toont het onderzoeksgebied met de nieuwe kerk. Er staat nu geen kerkhof meer aangegeven rond de kerk, of een kerkhofmuur waaruit men zou kunnen afleiden dat het oude kerkhof althans (gedeeltelijk) geruimd moet zijn.

Daarna werd het gebied rond de kerk opnieuw in gebruik genomen als kerkhof, dit is ook duidelijk te zien op de topografische kaart van 1904 (niet bijgevoegd). Ter hoogte van PP1 en PP2 kunnen echter geen graven meer gelegen hebben, aangezien ze onder de westelijke toegangstrappen van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk bevonden. Dit kerkhof is op zijn beurt in de jaren tachtig van de vorige eeuw geruimd, waarna de omgeving van de kerk verandert naar de huidige situatie.

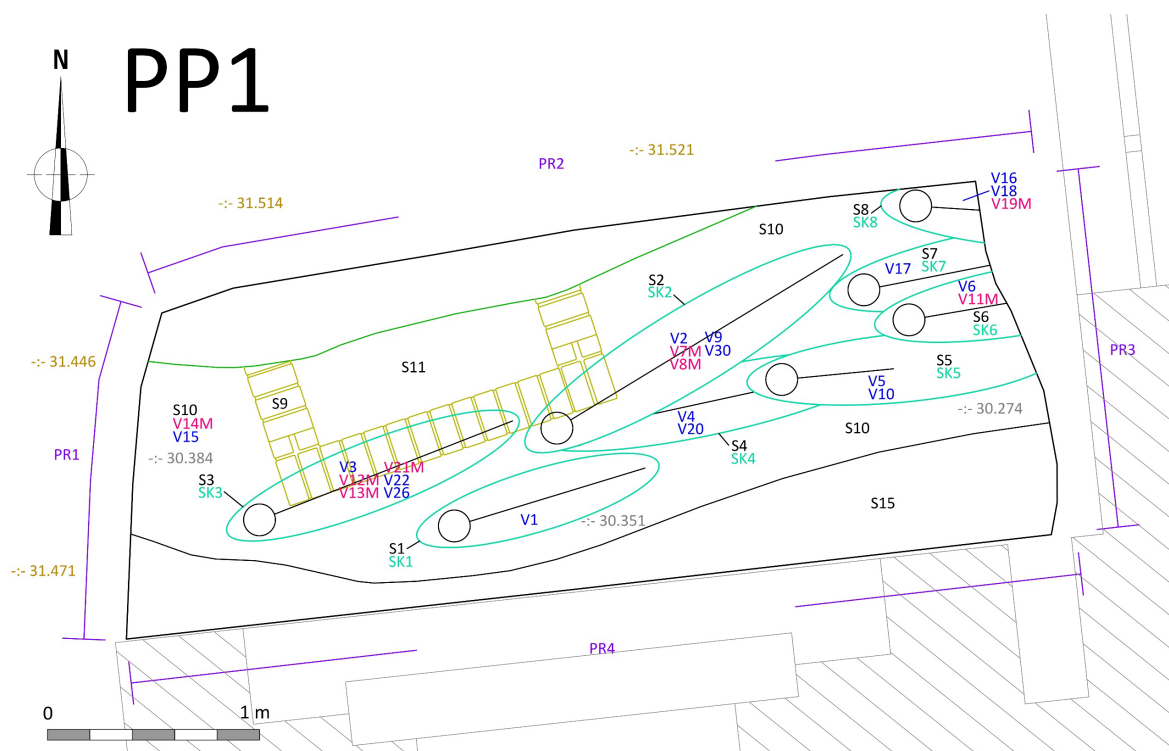

Figuur 16: Uittreksel uit het kadasterplan van 1865. Groen: gotische kerk, rood: neoromaanse kerk (© agentschap Onroerend Erfgoed; afbeelding aangeleverd door de Geschied –en Heemkundige Kring van Lummen).

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025.

Figuur 19: Proefput 2, profiel 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

Figuur 20: Allesporenplan van proefput 1, vlak 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, plan ARON bv).

In deze proefput werd slechts één vlak aangelegd (fig. 20), in het vlak (S10) werden acht inhumatiegraven (S1 t.e.m. S8) vastgesteld, en een rechthoekige bakstenen structuur (S9).

S2 (SK2) is een compleet individu dat in anatomisch verband bewaard is gebleven (fig. 21). Het gaat om een volwassen individu. Het bekken doet eerder vrouwelijk aan, maar het postuur is eerder als mannelijk te omschrijven. Het individu lag op de rug begraven in een (vergane) houten kist, met de rechterarm gestrekt langs het lichaam, en de linkerarm op de buik. De oriëntatie is west-oost. Van de houten kist bleven nog zes handvaten bewaard (fig. 2). Vier bevonden zich aan de twee zijken, aan de korte kanten bevond zich telkens één handvat. Bij het skelet werden een stuk van een pijpensteeltje en een munt uit koperlegering uit de 16de eeuw aangetroffen (V30; fig. 36). Dit graf is jonger dan SK1, SK3 en SK4 en dan S9.

S3 (SK3) is een bijna compleet individu in anatomisch verband, enkel de voeten ontbreken (fig. 22). Het gaat om een volwassen individu, op basis van het postuur vermoedelijk een vrouw. Het individu is op de rug begraven in een houten kist, met de beide armen op de buik. De oriëntatie van het graf is west-oost. Bij het hoofd lagen nog enkele ijzeren nagels van de houten kist (V26). Bij het bekken werd een glazen kraaltje (V22) aangetroffen (fig. 7). Het graf is ouder dan S2, de voeten van SK3 werden verstoord bij het graven van dit graf. S3 is jonger dan bakstenen structuur S9.

S4 (SK4) is slechts voor de helft bewaard gebleven (fig. 23), de linkerhelft werd verstoord bij het graven van het graf voor SK2. Het graf is vermoedelijk ouder dan S9. Het gaat om een volwassen individu, op basis van het bekken en het postuur vermoedelijk een vrouw. Het individu is op de rug begraven in een houten kist, met de rechterarm langs het lichaam. De oriëntatie van het graf is west-oost. In de buurt van het skelet lag een fragment faience (V20).

Figuur 24: Skeletten 5 (links) en 6 (rechts) in proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

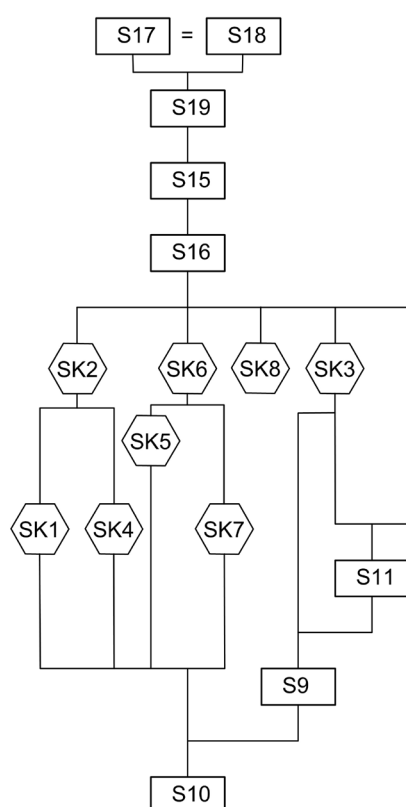
S7 (SK7) is slechts fragmentair bewaard gebleven. Enkel een paar wervels, een paar ribben aan de rechterzijde en de rechterbovenarm zijn bewaard. Het hoofd is vergraven door S2 (SK2), de linkerzijde door S8 (SK8) en het onderlichaam is verstoord door de fundering van de neoromaanse kerk (gebouwd in 1867-1876). De bewaringstoestand was iets minder goed dan die van de andere individuen. Het gaat om een volwassen individu, over het geslacht kunnen geen uitspraken worden gedaan. Het individu is op de rug begraven in een houten kist. De oriëntatie van het graf is west-oost.

S8 (SK8) is eveneens slechts fragmentair bewaard gebleven. Enkel het hoofd, enkele wervels, en de schouders zijn bewaard. De rest van het lichaam is verstoord door de fundering van de neoromaanse kerk (gebouwd in 1867-1876). Het gaat om een volwassen individu, de schedel lijkt vrouwelijke kenmerken te vertonen. Het individu is op de rug begraven in een houten kist. De oriëntatie van het graf is west-oost. Bij het skelet lag een kraaltje in steengoed (V16).

S9 is een rechthoekig (of mogelijk ook vierkant) spoor dat zich gedeeltelijk in het noordprofiel van de proefput bevindt en waarvan de rand is opgebouwd uit bakstenen (fig. 25). De lengte bedraagt 165 cm, de zichtbare breedte 75 cm. De afmetingen van de bakstenen bedragen 21 x 9,5 x 5 cm. Het zou in principe om een gemetselde grafkelder kunnen gaan, ook op basis van de oriëntatie, maar in de opvulling van het spoor (S11) werd geen skelet aangetroffen.

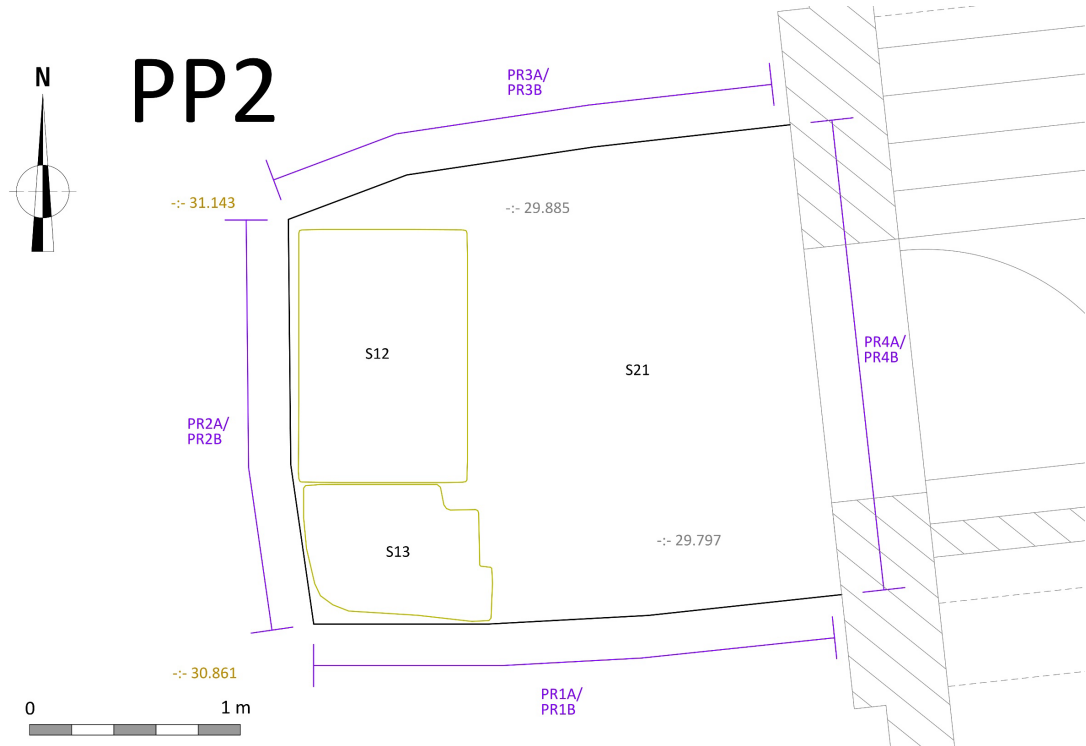
Figuur 25: Bakstenen structuur S9 in proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

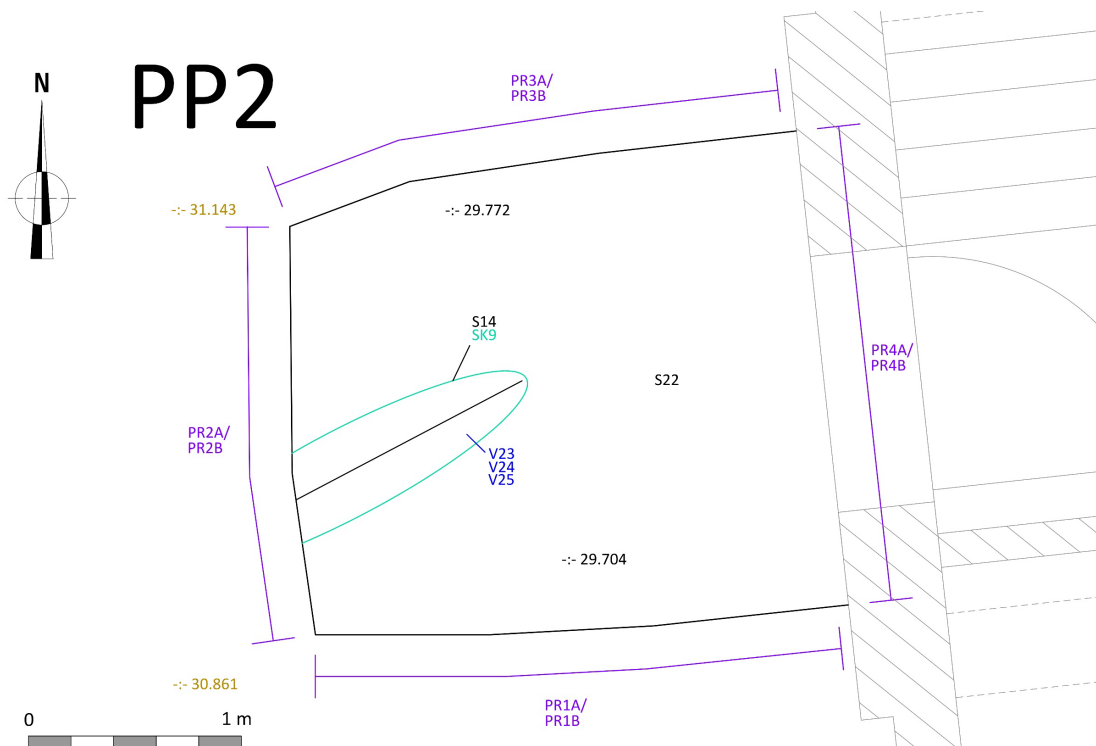
Figuur 26: Harrismatrix van de sporen en skeletten in proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, tekening ARON bv).

5.2.2 Proefput 2

Het eerste vlak in deze proefput werd aangelegd op het niveau van de al uitgevoerde werken. In het vlak werden daar twee grote stenen (S12 en S13 – fig. 27 en 29) aangetroffen (zie ook 6.3). De functie van deze stenen is niet duidelijk. Onder de stenen werd weliswaar een skelet aangetroffen (fig. 28 en 30), maar dit had een totaal andere oriëntatie, dus het lijkt weinig waarschijnlijk dat de stenen hebben gediend om het graf af te dekken. Mogelijk dienden ze als versterking voor de kerktrappen.

Figuur 27: Allesporenplan van proefput 2, vlak 1. Schaal 1:20 (© agentschap Onroerend Erfgoed, plan ARON bv).

Figuur 28: Allesporenplan van proefput 2, vlak 2. Schaal 1:20 (© agentschap Onroerend Erfgoed, plan ARON bv).

In vlak 2 werd één skelet aangetroffen (S14), waarvan enkel het onderlichaam kon worden blootgelegd (fig. 30). De rest van het skelet bevond zich buiten de proefput. Het individu bevond zich op ca. 1,40 m onder het maaiveld. Het gaat om een volwassen persoon die op de rug begraven ligt. De beide armen lagen over de buik gekruist, de handen waren gevouwen. Bij het skelet werd een rond ijzeren schijfje (V24, zie ook 4.2.4) aangetroffen.

5.3 VONDSTEN

Na het assessment werd besloten om enkel het aardewerk verder te analyseren, evenals een munt uit een koperlegering. Voor de overige vondsten was een verdere analyse niet zinvol omdat ze geen verdere kenniswinst zou opleveren (zie 4.2).

Figuur 31: Randfragment van een bord in roodbakend geglazuurd aardewerk met slibversiering. V32 uit S21, proefput 2 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

Bij het steengoed zijn twee wandfragmenten met zoutglazuur aanwezig¹⁶, een klein doorboord kraaltje¹⁷ en een rand van een kan.¹⁸ De wandfragmenten en het kraaltje (fig. 32) kunnen niet nauwkeurig gedateerd worden. Steengoed werd pas geproduceerd vanaf de 14de eeuw. De kanrand is afkomstig van een kan met cilindrische hals en een eenvoudige niet verdikte rand met groef aan de buitenkant (fig. 33).¹⁹ Kannen met een dergelijke rand werden geproduceerd vanaf het einde van de 15de eeuw, maar zijn meestal postmiddeleeuws.

Bij de vier fragmenten faience zijn twee randen, een wandfragment en een oor aanwezig. Eén klein randfragment is van een kommetje met overhangende rand (fig. 34). Een ander randfragment heeft een verdikte en afgeronde top, met aan de binnenzijde blauwe motieven. Het gaat om een open vorm, vermoedelijk een kom. Het oor heeft een perforatie (fig. 35). De enige vorm met geperforeerd oor in het Deventer classificatiesysteem voor laat-en postmiddeleeuws aardewerk is een mosterdpot. Faience werd geproduceerd vanaf de 17de eeuw. De mosterdpot is vermoedelijk in de 17de eeuw te dateren, de rest van de vondsten is mogelijk nog jonger.

Figuur 32: Kraaltje in steengoed. V16 uit S8, proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

Figuur 33: Randfragment van een kan in steengoed. V33 uit S22, proefput 2 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv)

¹⁶ V15 uit S10 en V31 uit S16, beiden proefput 1.

¹⁷ V16 uit S8, proefput 1.

¹⁸ V33 uit S22, proefput 2.

¹⁹ Deventer S2-kan-9 of S2-kan-19 (<https://www.deventersysteem.nl/>).

Figuur 34: Fragment van een oor van een vermoedelijke mosterdpot in faience, gezien langs de onderkant. V20 uit S4, proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

Figuur 35: Randfragment van een pot of kom in witbakkend aardewerk met koperglazuur. V32 uit S21, proefput 2 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

5.3.2 Munt uit koperlegering

De enige munt die op de opgraving werd ingezameld, was een zeer sterk afgesleten munt uit een koperlegering (fig. 36).²⁰ De voorzijde was daardoor niet meer leesbaar, op de achterzijde was enkel nog een stuk van een vierpas te zien, met de aanzet van een gevoet kruis.²¹ Rond de vierpas zijn kleine rozetten aanwezig, die geplaatst zijn ter hoogte van de instulpingen. Op de rand van de munt zijn letters aangebracht, die echter niet meer leesbaar zijn. Vermoedelijk gaat het om een *Brulé*, type de Chestret 451²² of een variatie daarvan en is geslagen onder Everhard van der Marck-Sedan (Prins-Bisschop van Luik tussen 1506-1538). De munt werd niet weerhouden voor conservatie.

²⁰ V30 uit S2, proefput 1.

²¹ Een vierpas is een geometrisch motief dat gevormd wordt door vier overlappende cirkels.

²² de Chestret de Haneffe 1890.

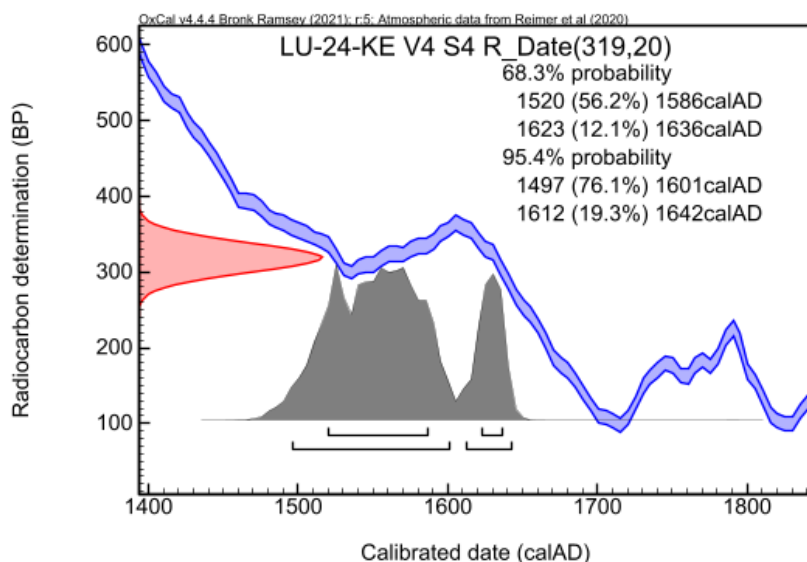

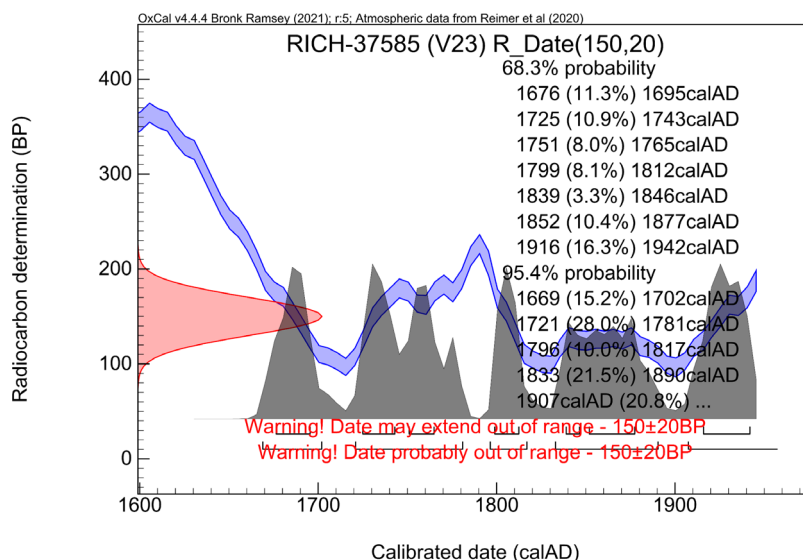
Figuur 36: Sterk afgesletten munt uit een koperlegering met vierpas en gevoet kruis. V30 uit S2, proefput 1
(© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

5.4 RADIOKOOLSTOFDATERINGEN

Bij de opgraving aan de Kerkstraat te Lummen werden in de beide aangelegde putten skeletten aangetroffen. Het betreft dus restanten van een kerkhof. De oriëntatie van de skeletten (west-oost) is anders dan die van de huidige Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk (zuid-noord), waarvan uit historische bronnen is geweten dat die tussen 1867 en 1876 werd gebouwd. De aangetroffen begravingen liggen dan wel weer parallel met de vroegere gotische kerk, zoals die bijvoorbeeld nog is weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). Een aantal skeletten in proefput 1 wordt ook doorsneden door de funderingen van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk, en de skeletten bevonden zich onder de toegangstrappen. De aangetroffen inhumatiegraven zijn dus allemaal te relateren aan het kerkhof van de vroegere gotische kerk van Lummen en bijgevolg ouder dan 1867.

Figuur 37:
Radiokoolstofdatering van een fragment van een rib van V4 (S4, SK4) uit proefput 1 (© agentschap Onroerend Erfgoed, foto ARON bv).

Figuur 38:
Radiokoolstofdatering van
een rib van V23 (S14, SK 9)
uit proefput 2
(© agentschap Onroerend
Erfgoed, foto ARON bv).

Om een idee te krijgen van de ouderdom van de aangetroffen inhumatiegraven, werden twee skeletten gedateerd met de radiokoolstofmethode het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK). Het betreft één van de op basis van de stratigrafie oudste skeletten uit proefput 1 (S4 - SK4 – fig. 37) en het enige skelet dat werd aangetroffen in proefput 2 (S14 – SK9- fig. 38). De resultaten bevinden zich in bijlage 10.9.

Botmateriaal van S4 (SK4) is met 68,3% waarschijnlijkheid te dateren tussen 1520 en 1586 (56,2%), of tussen 1623 en 1636 (12,1%) en met 95,4% waarschijnlijkheid tussen 1497 en 1601 (76,1%) of tussen 1612 en 1642 (19,3%).²³ Het individu in proefput 1 is dus gestorven in de 16de eeuw, of in de eerste helft van de 17de eeuw. SK2 (S2), SK3 (S3) en SK6 (S6) zijn op basis van de oversnijdingen zeker jonger dan dit individu (fig. 26).

S24 (SK9) is met 68,3% waarschijnlijkheid te dateren na 1676, en met 95,4% na 1669.²⁴ Na 1650 kan echter niet meer betrouwbaar gedateerd worden via 14C. Dateringen van na 1867 kunnen alvast wel uitgesloten worden, omdat het skelet ouder is dan de trappen van de huidige kerk. De aangetroffen skeletten zijn dus te dateren in de nieuwe tijd (16de-18de eeuw), of in de nieuwste tijd (19de eeuw, maar dan vóór 1867).

5.5 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Bij het archeologische onderzoek aan de Kerkstraat in Lummen werden restanten aangetroffen van een (al gedeeltelijk geruimd) kerkhof. Het gaat om negen west-oost georiënteerde inhumatiegraven van volwassen individuen, op basis van de uiterlijke kenmerken zowel mannen als vrouwen.

De skeletten worden doorsneden door de fundering van de neoromaanse kerk, waarvan geweten is dat ze gebouwd werd tussen 1867 en 1876. Ze moeten dus ouder zijn dan 1867. De oriëntatie van de skeletten komt ook overeen met die van de gotische kerk, niet met die van de neoromaanse kerk.

Eén van de stratigrafisch oudste individuen in proefput 1 (SK4), is op basis van radiokoolstofdatering gestorven in de 16de eeuw, of in de eerste helft van de 17de eeuw. SK2 en SK6 zijn zeker jonger dan dit individu. Van het enige skelet in proefput 2 kan op basis van de radiokoolstofdatering enkel gezegd worden dat het jonger is dan 1650.

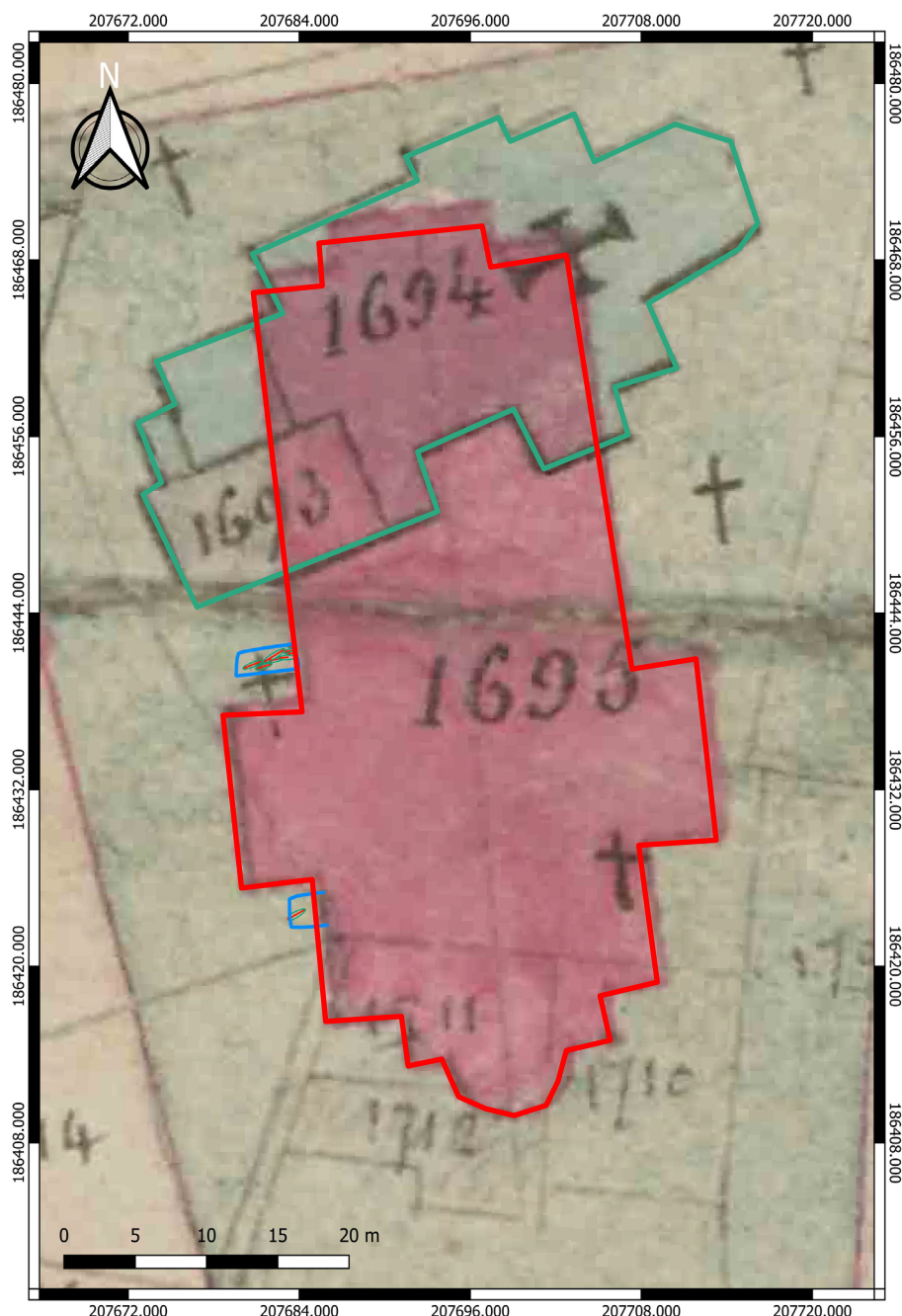
²³ RICH-37584 (LU-24-KE V4): 319±20BP.

²⁴ RICH-37585 (LU-24-KE V23): 150±20BP.

Noch in proefput 1 noch in proefput 2 werd de moederbodem bereikt. Er is dus zeker sprake van *in situ* bewaring van oudere skeletten op deze locatie.

5.6 SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Bij het archeologische onderzoek aan de Kerkstraat in Lummen werden restanten aangetroffen van een (al gedeeltelijk geruimd) kerkhof. Het gaat om negen west-oost georiënteerde inhumatiegraven van volwassen individuen, zowel mannen als vrouwen. De oriëntatie van de graven komt overeen met die van de vroegere gotische kerk, zoals die gekend is van een kadasterplan uit 1865 (fig. 39). Een aantal van deze graven wordt bovendien doorsneden door de funderingen van de huidige Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk (gebouwd in 1867-1876), die een zuid-noord oriëntatie heeft. De graven maakten dus allen deel uit van het kerkhof van de vroegere gotische kerk. Ze zijn dus alleszins ouder dan 1867, wanneer gestart werd met de bouw van de nieuwe kerk.

Figuur 39: Projectie van de aangelegde proefputten (blauw) en de aangetroffen graven (rood) op het kadasterplan van 1865, waarop zowel de gotische kerk (groen – percelen 1693 en 1694) als de nieuw te bouwen kerk (rood – perceel 1695) staan weergegeven (© agentschap Onroerend Erfgoed; afbeelding aangeleverd door de Geschied- en Heemkundige Kring van Lummen).

De goed dateerbare vondsten die in de beide putten werden aangetroffen, zijn te dateren vanaf de 16de eeuw tot de 20ste eeuw. Bij deze vondsten moet er rekening gehouden worden met het feit dat het gaat om een kerkhof, waarbij steeds opnieuw begraven werd, en dat daarna gedeeltelijk geruimd

Om toch een beter idee te krijgen van de ouderdom van de aangetroffen graven zijn twee skeletten gedateerd met behulp van de radiokoolstofmethode. Het betreft SK4, één van de op basis van de stratigrafie oudste skeletten in proefput 1, en SK9, het enige skelet dat werd aangetroffen in proefput 2.

Architectural floor plan of the interior of the Kerk van de Heilige Geest. The plan shows a large central nave (Middenbeuk) with a vaulted ceiling, flanked by side aisles (Zijkapel). The front of the church features a large organ loft (Koor) and a choir (Berging). The rear section includes a sacristy (Sacristie) and a small chapel (Kapel). The plan is labeled with '12' and '1711C'. A north arrow is located in the top left corner, and the street 'Kerkstraat' is labeled at the top. Two red rectangular areas are marked: 'PP1' near the rear entrance and 'PP2' near the sacristy.

Figuur 40: Overzichtsplan met aanduiding van behoud *in situ* (in het rood) (© agentschap Onroerend Erfgoed; plan ARON bv, onderlaag © DEFORM Architects).

Twee grote stenen die werden aangetroffen in proefput 2, een deksteen of altaarsteen in Gobertangestein en een stuk van een vermoedelijke dorpel in blauwe hardsteen, zijn hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit de gotische kerk, en daarna gebruikt als fundering voor de toegangstrappen van de nieuwe kerk.

8 SAMENVATTING VOOR HET BREDE PUBLIEK

Op 5 november 2024 werd bij werken aan de westelijke trappen van de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk in Lummen onverwacht menselijk botmateriaal gevonden. Eerst leek het om losse botten te gaan, maar al snel werden ook bijna volledige skeletten ontdekt. Het agentschap Onroerend Erfgoed schakelde ARON bv in om deze vondst op te graven, te documenteren en te rapporteren.

Tijdens het onderzoek werden resten gevonden van een (deels geruimd) oud kerkhof. Er werden negen graven van volwassen mannen en vrouwen gevonden, allemaal west-oost georiënteerd en begraven in houten kisten. De richting van de graven komt overeen met die van de vroegere gotische kerk, zoals te zien op oude kaarten. Sommige graven zijn verstoord door de funderingen van de huidige kerk, die tussen 1867 en 1876 werd gebouwd en een andere oriëntatie heeft. De gevonden skeletten maken dus deel uit van het kerkhof van de oude kerk.

Twee skeletten werden met de radiokoolstofmethode gedateerd. Eén individu stierf in de 16de of vroege 17de eeuw. Het skelet uit proefput 2 stierf na 1650, maar zeker ook vóór 1867.

Verder werden in proefput 2 twee grote stenen gevonden (een deksteen of een altaarsteen en een vermoedelijke dorpel), waarschijnlijk afkomstig uit de oude gotische kerk en later hergebruikt als fundering voor de trappen van de nieuwe kerk.

De opgravingen gingen niet dieper dan nodig was voor de geplande werken. Het is dus zeker dat er nog oudere graven aanwezig zijn onder het onderzochte niveau, en ook buiten de onderzochte zones zijn waarschijnlijk nog resten van het oude kerkhof te vinden. De grenzen van dit kerkhof uit de 19de eeuw zijn terug te vinden op de Atlas der Buurtwegen.

9 BIBLIOGRAFIE

9.1 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

Atlas der Buurtwegen, opgesteld naar aanleiding van de wet op de buurtwegen van 10 april 1841, schaal 1:2.500 via Geoportaal Onroerend Erfgoed.

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean-François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:2000 via Geoportaal Onroerend Erfgoed.

Chronological mosaic of the map of Belgium, frozen on the year 1873, via Cartesius

9.2 LITERATUUR

DE CHESTRET DE HANEFFE J. 1890: *Numismatique de la principauté de Liège et de ses dépendances (Bouillon, Looz) depuis leurs annexations*, Brussel.

FREDERICKX E. & GOUWY S. 1996: *Toelichting bij Quartairgeologische kaart*. Kaartblad 25 Hasselt. Brussel.

GHEYSEN K. 2008: *Proefsleuvenonderzoek Lummen – Burggrachtstraat, Ruben Willaert Rapport 2008/049*, Sijsele. [online], <https://id.erfgoed.net/infocat/publicaties/2843>.

MEUL V. 1999: *Van Waterstaatskerk tot mijnclité. Een historiek van het bouwen in Limburg door drie generaties provinciale bouwmeesters Jaminé (1832-1921)*, Cultureel Erfgoed in Limburg, 2, 116-119.

NIJSSSEN R. 2021: *Een tekening van de kerk van Lummen uit 1865*, Heerlijkheyt 2021/2, 26-28.

VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen*, Gent.

9.3 WEBSITES & DIGITALE BRONNEN

AGENTSCHAP DIGITAAL VLAANDEREN 2025: *Digitaal Vlaanderen* [online], [Digitaal Vlaanderen | Vlaanderen.be](https://digitaalvlaanderen.be) (geraadpleegd op 10 oktober 2025).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024: *Code Goede Praktijk* [online], [Code Goede Praktijk | Archeoloog | Onroerend Erfgoed](#) (geraadpleegd op 10 december 2024).

BEELDBANK ONROEREND ERFGOED 2025: *Eglise de Lummen plan* [online],
<https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/427768?erfgoedobject=https%3a%2f%2fid.erfgoed.net%2ferfgoedobjecten%2f84298> (geraadpleegd op 10 oktober 2025).

CARTESIUS 2025: *Kaarten, plattegronden, schetsen en luchtbeelden* [online], [Cartesius](#) (geraadpleegd op 10 oktober 2025).

DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN 2025: *Databank Ondergrond Vlaanderen* [online], [Welkom bij Databank Ondergrond Vlaanderen](#) | DOV (geraadpleegd op 23 september 2025).

DEVENTER SYSTEEM 2025: *Deventer Systeem classificatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuws aardewerk en glas* [online]. <https://www.deventersysteem.nl/> (geraadpleegd op 22 en 23 september 2025).

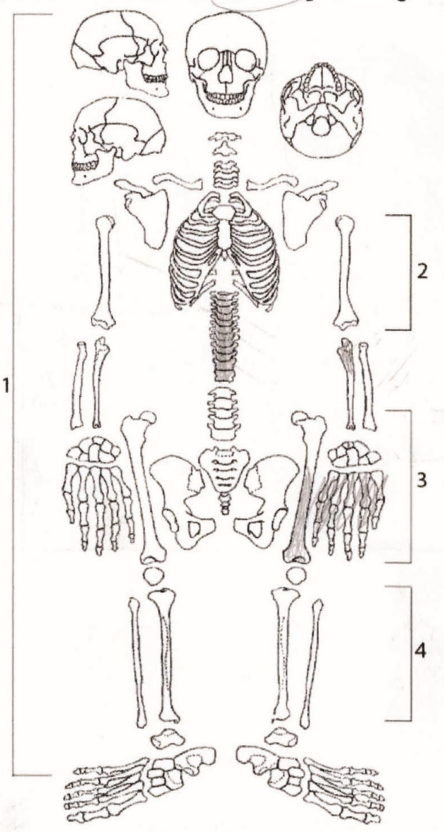
ERVYNCK A. 2018: *Omgaan met menselijke resten bij archeologisch onderzoek in Vlaanderen, Afwegingskaders* Agentschap Onroerend Erfgoed 7, Brussel, [online], [AKOE007-001](https://doi.org/10.55465/UCMU3117) (geraadpleegd op 20 december 2024).
<https://doi.org/10.55465/UCMU3117>.

GEOPORTAAL AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024: *Lummen* [online], <https://geo.onroerenderfgoed.be/> (geraadpleegd op 3 december 2024).

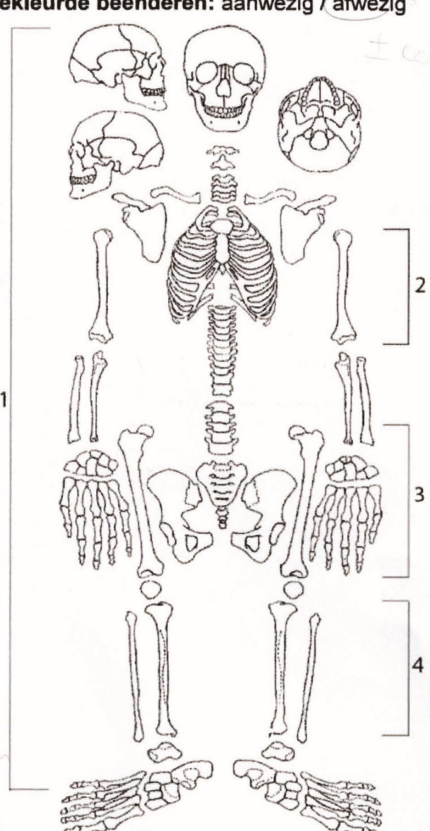
////////////////////////////////////

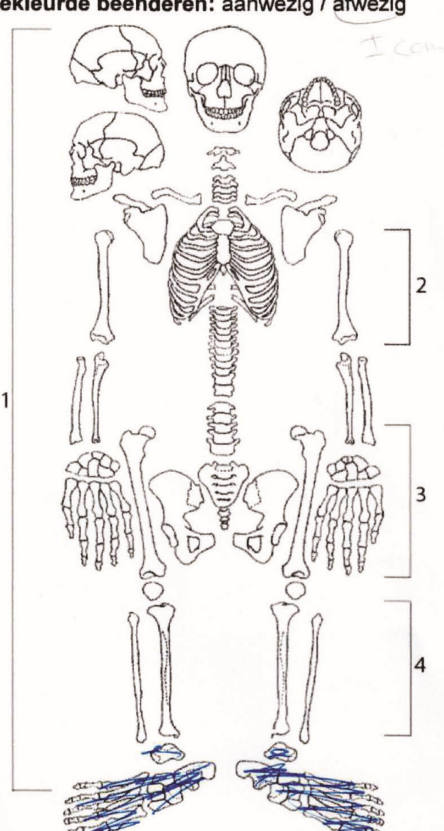
Spoornr.	Structuur	WP/ Sleuf	Vak	Viak	Laag	Beschrijving	Interpretatie	Datering (periode)	Datering (jaartal/eeuw)	Spoorassociaties	Spoorrelaties	Opmerkingen
1		PP1		1	1	Individu 1' (SK1), Doorsneden door insteek van de neoromaanse kerk (S15) en graf S2 (SK2). Volwassen individu, in anatomisch verband, maar slechts 1/4e compleet. Eerder mannelijk dan vrouwelijk. Lichaam ligt uitgestrekt op de rug, de linkerarm ligt op de buik. De handen en benen zijn gestrekt.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk	Ouder dan S2 & S15	
2		PP1		1	1	Individu 2" (SK2) Doorsnijdt S1 en ligt boven S3 (SK3) en S4 (SK4). Er werden 4 handvatten van de kist aangetroffen aan de zijkanten + 1 aan elk uiteinde, Compleet skelet in anatomisch verband: uitgestrekt op de rug. Volwassen individu. In de buurt van skelet werd pijpardewerk en munt gevonden.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Jonger dan S1, S3 & S4	
3		PP1		1	1	Individu 3" (SK3): met uitzondering van voeten, die doorsneden werd door S2 (SK2), compleet skelet. Volwassen individu. Uitgestrekt op de rug.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S2	
4		PP1		1	1	Individu 4" (SK4) wordt doorsneden door S2 (SK2). Voor de helft bewaard (rechterhelft).	Inhumatiegraven	Nieuwe tijd	16de eeuw - eerste helft 17de eeuw	Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S2, S3, S6 & S9	Gedateerd met radiokoolstofdatering: RICH-37584
5		PP1		1	1	Individu 5" (SK5), wordt doorsneden door S6 (SK6), Rechterzijde verstoord door insteek neoromaanse kerk. Schedel weggerold, waardoor onderkaak op zijn kop staat. Mogelijk gelijktijdig aan S2 (SK2). Volwassen individu	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S6	
6		PP1		1	1	Individu 6" (SK6). Schedel van een volwassen vrouw, vanaf middel verstoord door fundering van de neoromaanse kerk. Skelet voor de helft bewaard. Schedel op de linkerzijde.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S19	
7		PP1		1	1	Individu 7" (SK7): wat slechter bewaard dan de andere individuen. Linkerzijde wordt doorsneden door S8 (SK8), onderlichaam door neoromaanse kerk en schedel door S2 (SK2), Ongeveer een kwart bewaard. Uitgestrekt op de rug.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S2, S8 & S19	
8		PP1		1	1	Individu 8" (SK8): alleen hals en schedel bewaard. Het onderlichaam wordt doorsneden door de neoromaanse kerk. De linkerzijde van het skelet ligt naar het noorden toe, buiten de put (niet opgegraven), Doorsnijdt S7 (SK7).	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Jonger dan S7, ouder dan S19	
9		PP1		1	1	Rechthoekige of vierkante structuur, mogelijk een gemetseld graf, waarvan het skelet evenwel niet werd aangetroffen. Doorsnijdt S4 (SK4), maar is ouder dan S3 (SK3), die op de structuur ligt. De afmetingen van de bakstenen bedragen 21 x 9,5 x 5 cm	Grafkelders			Kerkhof gotische kerk Lummen	Jonger dan S4, ouder dan S3	
10		PP1		1	1	Laag waarin de skeletten in anatomisch verband werden aangetroffen, is lichter van kleur dan bovenliggende laag S16.	Inhumatiegraven			Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S16	
11		PP1		1	1	Vulling van S9 (aan de binnenkant). Verschilt qua bijmenging niet zo veel van S10, maar is iets donkerder. In de hoek is een boring geplaatst, waarbij de moederbodem op ca. 85 cm werd aangetroffen.	Puinlagen				Ouder dan S9	
12		PP2		1	1	Altaarsteen' of 'deksteen', die onderin puinlaag S20 lag.	Bouwmaterialen			Afkomstig van gotische kerk, maar hegebruikt in funderingen neoromaanse kerk	Ouder dan S20, jonger dan S22	Versierd met 2 kruisen (4 cm) aan de zuidkant, bevat ook bewerkingssporen van steenhouwer
13		PP2		1	1	Blauwe funderingssteen die tegen S12 lag, met dezelfde oriëntatie	Bouwmaterialen			Afkomstig van gotische kerk, maar hegebruikt in funderingen neoromaanse kerk	Ouder dan S20, jonger dan S22	
14		PP2		1	1	Individu 9" (SK9) Uitgestrekt op de rug. Enkel onderlichaam van skelet kon opgegraven worden, de andere helft zit buiten de put. Enkele kistnagels bewaard	Inhumatiegraven		Jonger dan 1650, ouder dan 1867	Kerkhof gotische kerk Lummen	Ouder dan S12 en S13	Gedateerd met radiokoolstofdatering: RICH-37585
15		PP1/PP2		1	1	Insteek van de fundering van de neromaanse kerk. Doorsnijdt enkele skeletten in WP1. Ook aangetroffen in WP2	Funderingslagen	Nieuwste tijd	Einde 19de eeuw (1867-1876)	neoromaanse Onze-Lieve-Vrouwerk Lummen	Ouder dan S19, jonger dan de graven	
16		PP1		1	1	Relatief puinrijke laag, die onder de egalisatielaag van de kasseien werd aangetroffen, Bevat dierlijk en menselijk botmateriaal, maar niet in anatomisch verband. Situeert zich boven S10 en S11	Puinlagen	Nieuwste tijd	Einde 19de eeuw (1867-1876)	neoromaanse Onze-Lieve-Vrouwerk Lummen	Jonger dan S10 & S11	Geruimde grond van voormalig kerkhof?
17		PP1/PP2		1	1	Muur van de Onze-Lieve-Vrouwerk (ca. 1870). Afmetingen baksteen: 19,5 x 9,5 x 5 cm	Muurresten	Nieuwste tijd	Einde 19de eeuw (1867-1876)	neoromaanse Onze-Lieve-Vrouwerk Lummen	Jonger dan S18 & S19	
18		PP1/PP2		1	1	Onderste funderingslaag van de neoromaanse kerk. Opgebouwd uit fragmenten ijzerzandsteen, baksteen, leisteen en Maastrichtersteen.	Funderingslagen	Nieuwste tijd	Einde 19de eeuw (1867-1876)	neoromaanse Onze-Lieve-Vrouwerk Lummen	Jonger dan S19, ouder dan S17	
19		PP1/PP2		1	1	Puinlaag, die werd aangetroffen in WP2. Situeert zich onder de egalisatielaag van de kasseien en doorsnijdt S2 (SK2)1. Bevat ook tamelijk wat losse steenfragmenten.	Puinlagen	Nieuwste tijd	Einde 19de eeuw (1867-1876)	neoromaanse Onze-Lieve-Vrouwerk Lummen	Ouder dan S17 & S18	

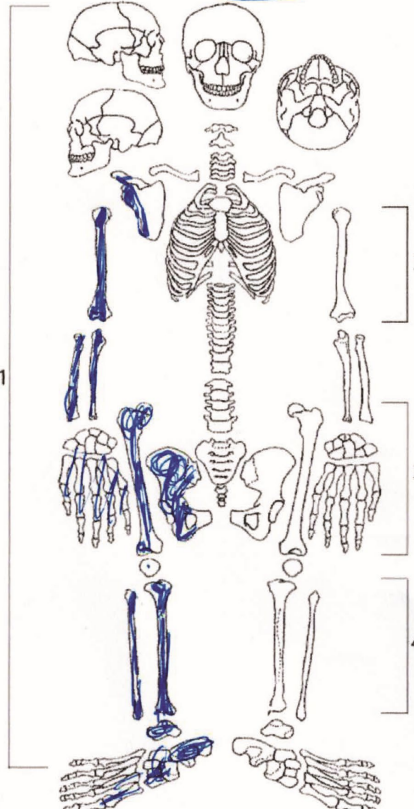
10.8 SKELETFORMULIEREN

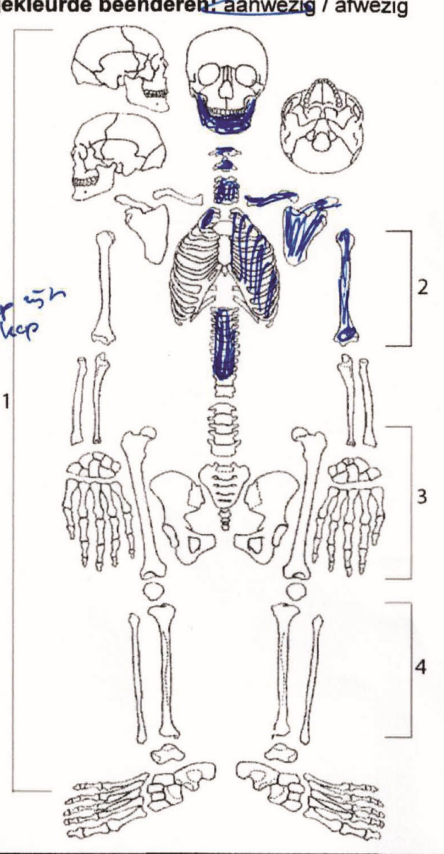
 IN SITU SKELETFORM.		SITE: L-24KE	Graf: 1	Vondst:	Individu: 1
Werkput: 1			Datum: 19-11-29		
Vlak: 1			Waarnemer: AP		
Spoor: 1			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Naast:	Boven:	Naast:	Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraafing			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / deels / neen (verstoorde begraafing / knekelput)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ):					
1) 2) 3) 4)					
Opmerkingen:					
- volw. m/v zonder in dan v - verschaald door insteek muur kerkt I2					

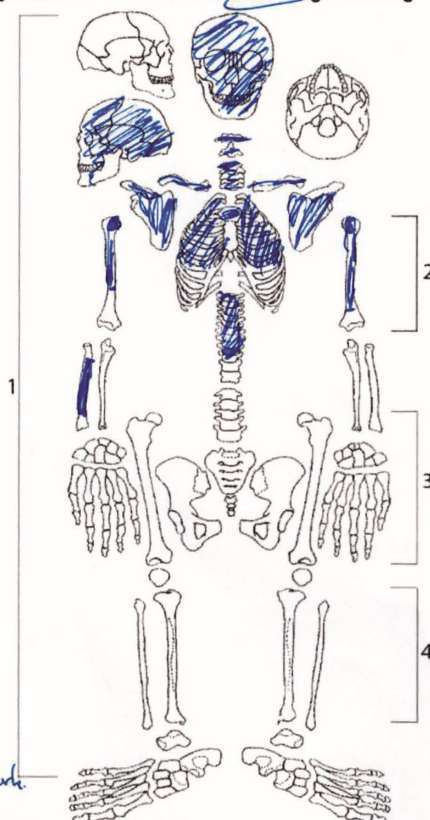
aangepast van Perizonius (1982)

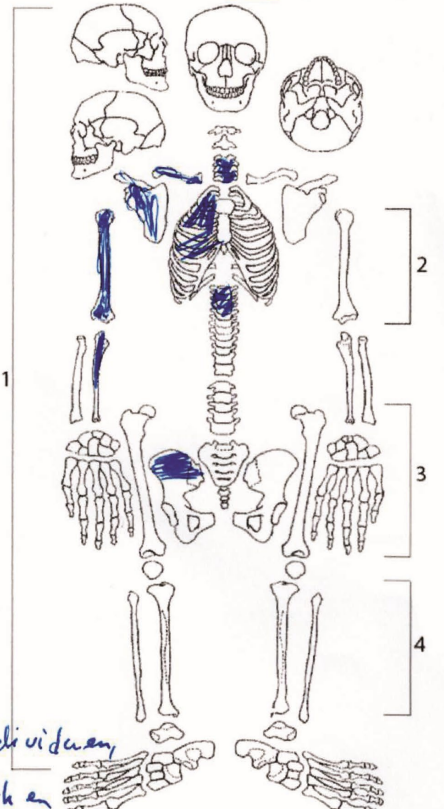
 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LU 24KE	Graf: 2	Vondst:	Individu: 2
Werkput: 1			Datum: 14-11-24		
Flak: 1			Waarnemer: AF		
Spoor: § 2			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			bekken + schedel		
y-coördinaat:					
Boven:		Naast:		Tekeningen en foto's:	
Onder:				Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere	
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraafing			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / deels / neen (verstoorde begraafing / knekelpot)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) 157 2) 31,5 3) 45,5 4) 35					
Opmerkingen: - vgl. v. bekken ietg. y. post. over. aerd. m. - ligt boven I 3+4 - 4 handpotten aan zijden + 1 aan elk uiteinde - osteolyt. wervelbekken - oort. darv. m. werv. d. a.					

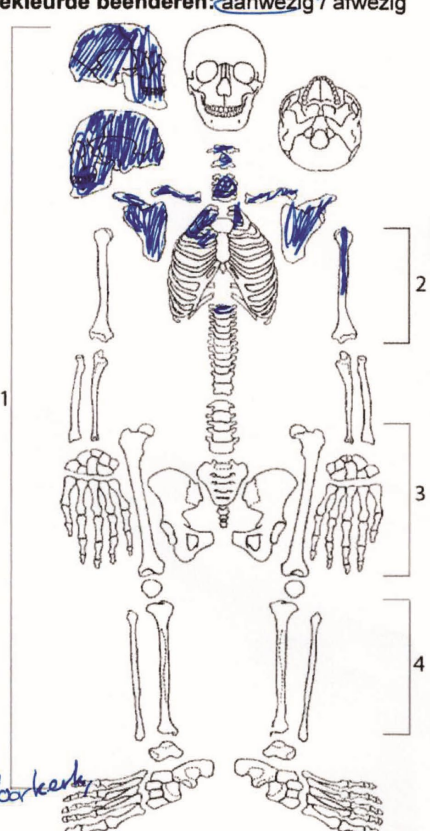
 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LAZHE	Graf: 3	Vondst:	Individu:
Werkput: 1			Datum: 2 12-11-29		
Vlak: 1			Waarnemer: RD		
Spoor: 3			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Boven:			Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Naast:					
Onder:			Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal		
Enkelvoudige / meervoudige begraving			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafverstoringen: ja / neen		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Skelet in anatomische verband: ja / deels / neen (verstoorde begraving / knekelput)			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet compleet: ja / neen			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Individuele beenderen compleet: ja / neen			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) / 2) 28 3) ±39 4) /					
Opmerkingen: - volw v? iets fragiel - weten verstoord door I 2 - ligt bovenop een muur 59. (keldermaak)					

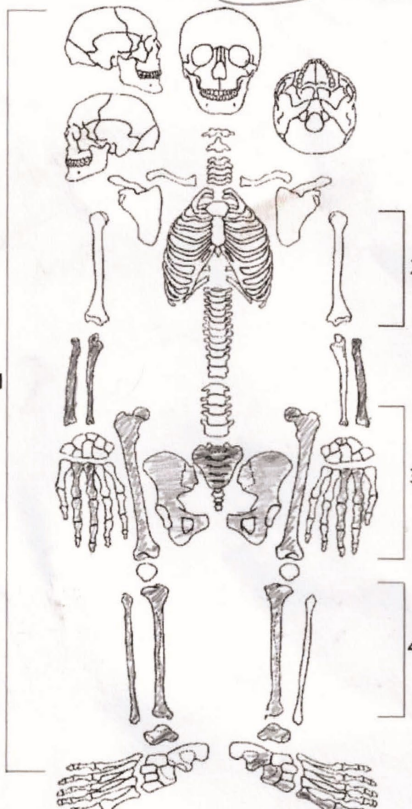
 IN SITU SKELETFORM.		SITE: M24 KE	Graf: 4	Vondst:	Individu: 4
Werkput: 1			Datum: 15-11-24		
Viak: 1			Waarnemer: RP		
Spoor: 4			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:					
y-coördinaat:					
Boven:			Tekeningen en foto's:		
Naast:					
Onder:			Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraving			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / neen (verstoorde begraving / kniekelpot)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen 2/4			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) 2) 3) 4)					
Opmerkingen: - volw. v? postuur + beelden iets v. - L-zijde verstoord door I 2 en mogelijk door heldermuur s.g.					

 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LU24KE	Graf: 5	Vondst:	Individu: 5
Werkput: 1			Datum: 15-11-24		
Vlak: 1			Waarnemer: AP		
Spoor: 5			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			/		
y-coördinaat:					
Boven:		Tekeningen en foto's:			
Naast:		Naast:			
Onder:		Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere			
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraafing			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere?		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / deels / neen (verstoorde begraafing / knekelput)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / <u>adult</u>		
Skelet compleet: ja / <u>neen</u> 1/4			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / <u>gemiddeld</u> / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Hifgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / <u>anders</u> onderhaak op rijn					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) — 2) 27 3) — 4) —					
Opmerkingen: - volw. v? postuur v; zg+; wervels schoon - doorsneden door I6 - r-25de verstoord door insteek mure - schedel weggelooi, waardoor onderhaak op rijn - zou gelijktijdig met I2 kunnen zijn					

 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LUZAKE	Graf: 6	Vondst:	Individu: 6
Werkput: 1			Datum: 15-11-24		
Vlak: 1			Waarnemer: AP		
Spoor: 6			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere schedel		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Naast:			Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraving			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere?		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen → de kerk		
Oriëntatie: (hoofd) u / o (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / neen (verstoorde begraving / knekelput)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen 2/4					
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Afmetingen (in situ): 1) — 2) — 3) — 4) —			aangepast van Perzoni (1982)		
Opmerkingen: - volw. v: schedel + postuur v 20+ - vanaf middel verstoord door hundering kerk - verm. niet ingewikkeld					

 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LU24KE	Graf: 7	Vondst:	Individu: 2
Werkput: 1			Datum: 15-11-24		
Vlak: 1			Waarnemer: AP		
Spoor: 7			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Boven:		Naast:		Opgravingsmethoden: truwel / zeef / andere	
Onder:		Naast:			
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraving			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen → kerk + I 8		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij (elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / deels / neen (verstoorde begraving / knekelput)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen 1/4			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) — 2) 31 3) — 4) —					
Opmerkingen: - Wat slechter bewaard dan de andere individuen maar nog steeds redelijk goed. - L-zide * door I 8, onderlichaam * door kerk en schedel * door I 2					

 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LUZKE	Graf: 8	Vondst:	Individu: 8
Werkput: 1			Datum: 15-11-29		
Flak: 1			Waarnemer: AP		
Spoor: 8			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Naast:		Boven:	Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Naast:		Onder:			
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / <u>kist</u> / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraafing			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere?		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: <u>ja</u> / neen		
Oriëntatie: (hoofd) <u>W</u> / <u>O</u> (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / <u>nagels</u> / andere		
Skelet in anatomische verband: <u>ja</u> deels / neen (verstoorde begraafing / knekelpot)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / <u>adult</u>		
Skelet compleet: ja / <u>neen</u> <u>1/4</u>			Ingekleurde beenderen: <u>aanwezig</u> / afwezig		
Individuele beenderen compleet: <u>ja</u> / neen					
Bewaring: <u>goed</u> / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: <u>op de rug</u> / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: <u>op de linkerzijde</u> / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere			aangepast van Perizonius (1982)		
Afmetingen (in situ): 1) <u>—</u> 2) <u>—</u> 3) <u>—</u> 4) <u>—</u>					
Opmerkingen: - volw. v? schedel lgt ietw 20+ - alleen hals + schedel, onderlichaam door kerker - l-2jds in n-profiel - gaat door I 7 heen					

 IN SITU SKELETFORM.		SITE: LV-24-KE	Graf: 9	Vondst:	Individu: 9
Werkput: 2			Datum: 19/11/24		
Vlak: 2			Waarnemer: YG		
Spoor: F14			Stalen: pollen / a-DNA / 14C / isotopen / andere Staal beelden		
x-coördinaat:			Tekeningen en foto's:		
y-coördinaat:					
Naast:		Boven:	Opgravingsmethoden: truweel / zeef / andere		
Onder:		Naast:			
Status: primair graf / secundair graf / accumulatie beendermateriaal			Graftype: kuil / kist / grafkelder / sarcofaag / urne / andere		
Enkelvoudige / meervoudige begraafing			Grafvorm: rechthoekig / trapezoid / ovaal / andere		
Type: inhumatie / crematie / andere			Grafverstoringen: ja / neen		
Oriëntatie: (hoofd) W / O (voeten)			Grafgiften: ceramiek / metaal / juwelen / glas / dierlijke resten / plantaardige resten / symbolische objecten / munten / andere		
Grafdimensies: (lengte / breedte hoofd- en voeteneinde / diepte)			Kledij(elementen): metalen objecten / textiel knopje		
Hoogtemeting: hoofd - heiligbeen - voeten			Niet-intentionele artefacten en kistnagels: ceramiek / munten / dierlijk bot / nagels / andere		
Skelet in anatomische verband: ja / neen / deels / neen (verstoord begraafing / knieput)			Leeftijd: subadult (baby - kind - juveniel) / adult		
Skelet compleet: ja / neen 1/2			Ingekleurde beenderen: aanwezig / afwezig		
Individuele beenderen compleet: ja / neen					
Bewaring: goed / gemiddeld / slecht					
Conservering (producten):					
Positie lichaam: op de rug / op de rechterzijde / op de linkerzijde / buikligging / anders					
Uitgestrekt / gebogen / foetushouding / anders					
Positie schedel: op de linkerzijde / op de rechterzijde / op het achterhoofd / anders					
Positie linkerarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie rechterarm: langs het lichaam / op de buik / op de borst / anders					
Positie handen: uitgestrekt / gekruist / gevouwen / rechts op links / links op rechts / anders					
Positie benen: gestrekt / gebogen / gekruist / anders					
Aanwezigheid van: haar / nagels / zachte weefsels / nier- of galstenen / andere					
Afmetingen (in situ): 1) 2) 3) 4)					
Opmerkingen: Femur → 44 cm scheenbeen → 37 cm					

10.9 RESULTATEN ¹⁴C-DATERINGEN

Royal Institute for
Cultural Heritage

Natasja De Winter, ARON bvba
Bremakker 35
3740 Bilzen
Belgium

Date 08/10/2025
2016.13259

RADIOCARBON DATING REPORT

Lummen Kerkstraat (LU-24-KE)

RICH-37584 (LU-24-KE V4) : 319±20BP

68.2% probability

1520AD (56.0%) 1590AD

1620AD (12.2%) 1640AD

95.4% probability

1490AD (95.4%) 1650AD

RICH-37585 (LU-24-KE V23) : 150±20BP

68.2% probability

1670AD (11.3%) 1700AD

1720AD (19.1%) 1780AD

1790AD (8.1%) 1820AD

1830AD (13.6%) 1880AD

1910AD (16.1%) 1950AD

95.4% probability

1660AD (15.2%) 1710AD

1720AD (38.0%) 1820AD

1830AD (21.8%) 1890AD

1900AD (20.4%) 1950AD

STABLE ISOTOPES RESULTS

RICH	%C	%N	d13C	d15N	at C:N
37584	38.2	14.1	- 20.0	11.5	3.2
37585	17.9	6.6	- 20.4	11.5	3.2

References

- Wojcieszak M, Van den Brande T, Ligovich G, Boudin M. July 2020. Pretreatment protocols performed at the Royal Institute for Cultural Heritage (RICH) prior to AMS ^{14}C measurements. Radiocarbon 62(5):1-11.
- Boudin M, Van Strydonck M, van den Brande T, Synal H-A, Wacker L. 2015. RICH –A new AMS facility at the Royal Institute for Cultural Heritage, Brussels, Belgium. Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B: Beam. Interactions with Materials and Atoms 361:120–123.
- Boudin M, Bonafini M, Van den Brande T, Van Strydonck M. 2016-2018. AGE: a new graphitisation apparatus for the ^{14}C -dating laboratory. Bulletin IRPA 35.

Met vriendelijke groeten,

Mathieu Boudin,

Gaia Ligovich

Contact

Dr. Boudin Mathieu

Radiocarbon Dating Laboratory

Jubelpark 1, Parc du Cinquantenaire BE-1000 Brussels

T. +32 (0) 2 739 67 02

mathieu.boudin@kikirpa.be

Jubelpark 1, Parc du Cinquantenaire, 1000 Brussels • www.kikirpa.be • info@kikirpa.be
T +32 2 739 67 11 • IBAN BE73 6792 0047 5960 • BIC PCHQBE33

